

ASPECTES JURISDICCIONALS DE L'ADMINISTRACIÓ D'UN TERRITORI: EL CAS DEL CAMP DE TARRAGONA DEL 1477 FINS AL 1675

*Montserrat Martín i Domínguez
Misericòrdia Prats i Fabra
Anna M. Romea i Pujadas*

La present comunicació vol fer un estudi del que coneixem amb el nom d'Ordinacions del Territori. Aquestes constitueixen un codi jurisdiccional que reglamenta tots els aspectes que fan referència als treballs propis de la vida diària.

El conjunt de normes de bon regiment, amb la conseqüent aplicació de multes (bans) als que les infringien, són aprovades pel Consolat de Tarragona –un cop han estat discutides pels procuradors, síndics, terratinents i altres representants de la zona– i presentades a l'arquebisbe, que era qui tenia la jurisdicció, com a senyor del territori, i hi donava el vist-i-plau.

Els nostres documents, extrets de la col·lecció de documents de l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona, fan referència a les Ordinacions del Territori al Camp de Tarragona; es tracta d'un total de cinc manuscrits que abasten l'ampli període de quasi bé dos segles, des de l'any 1477 fins al 1675.

Aquesta comunicació pretén analitzar les ordinacions del territori que eren aplicades durant els anys esmentats, per tal de veure'n l'evolució al llarg del temps. Ordinacions que estableixen uns paràmetres per tal de resoldre les controvèrsies i els dubtes entre els habitants de Tarragona, concretament de quatre termes: Porpres, Quart, La Grassa i Marmota.

Ens hem permès desglossar les Ordinacions Territorials des de diferents angles: en primer lloc, en relació amb la causa o el motiu de l'ordinació, el que esmentem sanció; en segon lloc, el tipus de sanció o multa; en tercer lloc, la forma de repartiment; i, per últim, condicions diverses que es poden originar dins la mateixa ordinació i que pot fer-ne variar, no l'essència, però sí el camp d'aplicació.

Com podem observar, les Ordinacions van estretament lligades a l'interès per solventar els problemes econòmics que es podien originar en aquell moment i que, tal com veurem, al llarg tant del segle XV com del XVI i XVII van vinculades a l'activitat agrícola/ramadera de la zona del Camp de Tarragona. Cadascuna rep una denominació, fent clara al·lusió al tipus de causa infringida.

El primer document data del 1477, en temps de l'arquebisbe Pere d'Urrea i del rei Joan II. L'objectiu de la convocatòria sorgeix per: "... *controuèrsies e dubtes així entre los*

honorables ciutadans de Tarragona e habitants en Reus, Riudolms, Vilaseca, Constantí...” (sic) i, després d’alguns col·loquis, les Ordinacions queden establertes de mutu acord.

El segon document versa sobre les Ordinacions del territori de Tarragona aprovades el dia 1 de juliol de 1597, essent arquebisbe de la Santa Església de Tarragona Joan Terès. El motiu de les Ordinacions, segons consta, és: “*com per experiència, segons la varietat del temps, las ordinations, antigas se hagen de reformar, corregir y mudar, y ab novas ordinations y majors penas se dega obviar a la malitia de molts terratinents y amprants del territori dit de Tarragona...*” (sic). Les antigues Ordinacions a les quals el text fa referència són les de l’any 1477.

El tercer document és presentat el 17 de setembre de l’any 1602 per: “*... necessitat de corregir, ajustar e augmentar algunes de las penas de las imposadas en los capítols del territori, ço és en alguns de vells y altres dels nous...*” (sic).

El quart document versa sobre les Ordinacions del territori de Tarragona aprovades el 23 de març de 1635. Les quatre universitats són Tarragona, Riudoms, Constantí i Vilaseca, i és convocada la reunió a l’efecte de: “*... firmar y decretar unes ordenations fetas per las ditas universitats per lo bon govern y administratió del dit territori, còpia de les quals tenen dits procuradors*” (sic).

I el cinquè document és aprovat el 28 de febrer de 1674 (encara que fem l’incís que, malgrat que l’acta figura aquest any, les Ordinacions queden constatades a l’any següent, 1675, essent arquebisbe Joan Manuel Espinosa). La causa que ha originat la nova convocatòria és la queixa dels senyors que formen el jurat i universitat de la vila de Vilaseca, per l’abús que reben, per part dels terratinents de la vila de Reus, en “*no dexar entrar sos bestians y pasturar en lo dit territori, conforme deuen entrar i pasturar, ni guardar equitat en las ordinations del territori i observar aquelles com es deuen guardar i observar, y volent ser aquells més duenyos y amos del dit territori del que los és lícit i permés*” (sic).

ANY 1477

ORDINACIONS TERRITORIALS	SANCIO	QUANTITAT	FORMA DE REPARTIMENT	CONDICIONS I OBSERVACIONS REALITZADES EN ANYS POSTERORS
Bèsties grosses en vinya	1. Bèstia que entri en terreny de conreu de vinya, entre el primer de març i fins que sigui veremada. 2. Quan entri en terreny de vinya veremada.	12 diners/bèstia de dia i 5 sous/bèstia dia. 4 diners/bèstia dia.	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	Any 1597. Es modifica la quantitat: augmenta a 3 sous de dia i 5 de nit. Any 1602. Es modifica novament la quantitat: 10 sous de dia i 20 de nit.
Bèstia grossa en cavallons	Bèstia trobada en cavell.	2 sous		Any 1597. Es modifica la quantitat: 3 sous de dia i el doble de nit.
Ollivers	Bestiar menut i porcs que entri en un camp d'olliveres de Sant Miquel fins que siguin collides.	2 diners/bèstia en ollivers no collits. 4 en ollivers collits	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	Any 1597. Es modifica la quantitat: 4 diners/bèstia de llana i 2 sous per porc de dia i el doble de nit.
Gànens	Bestiar menut de llana i porcs que entri en un terreny de gànens des del setembre fins que siguin collides.	2 diners/bèstia i 6 si són bous	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	Any 1597. Es modifica la quantitat: 3 diners/bèstia de llana o cabra i el doble de nit i el sou per cada porc de dia i el doble de nit.
Squeia	Tot bestiar que no porti esquella (espècie de campana avisoría que ha de portar l'animal per a saber localitzar-lo).	5 sous cada vegada	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	
Tales de porcs	Destructors fetes per porcs.	8 diners	Segons es dicti.	Si no es troba el propietari del bestiar, pagaran tots aquells que en tinguin i el pasturó a lloc on s'ha produït la tala. Any 1597. Solament pagará la tala feta la persona que estigui més propera al terreny on s'ha fet l'hematada tala. Es modifica la quantitat: 1 sou/bèstia i el doble de nit.
Bèsties sota figures	Bestiar (ovelles, cabres o porcs) trobat dalt d'arbres	4 diners/bèstia		
Bèstia grossa sens guarda	Tota bèstia que es trobi sense guarda	De la multa que s'imposi en pagarà el doble, a més pagarà la tala.	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner. Segons es dicti en cada cas.	
Cabrum mesclat ab bestiar de lansa	Namajar mes de 6 cabres amb ramat de llana.	6 diners/bèstia		
Coñel	Pastor que no porti coñel per guerdar el bestiar	5 sous	Segons es dicti.	
Guareta	Bestiar que entri en terres de guaret.	4 diners/bèstia	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	La forma de repartiment del ban pot variar segons qui trobi la infracció.
Bèstia grossa en canyar	Bèstia grossa que mengi canya	6 diners	Segons es dicti.	Es pot absoldre. Any 1597. Es modifica la quantitat: 2 sous/bèstia de dia i el doble de nit.
Bèstia menuda en canyar	Bèstia menuda que rosegui canya	2 diners	Segons es dicti.	Es pot absoldre. Any 1597. 3 diners/bèstia.
Bèstia e porcs en sembrat	Bestiar que entri en terreny sembrat	6 diners per bèstia	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	Any 1597. Es modifica la quantitat: 1 sou/bèstia de dia i el doble de nit. Any 1602. Es torna a modificar la quantitat: 3 sous/bèstia.
Bous de roure	Bestiar boi que rosegui figures i oliveres	2 sous/bèstia	Segons es dicti	Any 1597. Es pagarà 4 sous dia i doble nit per bèstia que rosegui figures 15 sous dia i doble de nit per bèstia que rosegui oliveres.
Ollives	Bestiar menut i porcs trobats en zones de conreu	2 diners/bèstia		Si es produeix de la festa de St. Miquel a la de l'Ascensió no es pot absoldre.
Rastells	Bestiar menut i porcs que entri en rastells de blat, llegums	2 diners/bèstia	Segons es dicti.	No es pot absoldre.
Rastells de mel	Bestiar que mengi embarr en rastell de quo fredi 4 dies que hagi plogut	2 diners	Segons es dicti.	No es pot absoldre.
Vinyes e matals	Bestiar (llana, cabra o porc) que entri en vinyes o matals, qualsevol dia de l'any	4 diners	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	No es pot absoldre. El pastor pot tenir coñel, però el propietari prèviament. Any 1602. Es modifica la quantitat: 10 sous de dia i el doble de nit.
Pleta	Persona que gosi o presumisca fer plota de bèstia.	50 sous	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner.	

CONDICIONS TERRITORIALS

Bestiar de sul, pastura i muntanyes
mostr

SANCIO

Bestiar tretat sul després de què es pongu el sol, fins que
surti a entesa major a Reus.

QUANTITAT

6 diners

FORMA DE REPARTIMENT

A temps entre el senyor, l'abassador i el baner.

CONDICIONS I OBSERVACIONS RELEVANTS EN ANYS POSTERIORES

Exclusió de l'element de mercat i fies.
Any 1635. A més, excloues les besties de les 4 universitats i particals d'Aragona.

Bestiar e gaires sense guarda

Bestiar manut i porcs sense guarda

12 diners/bestia

Un temps l'abassador i un temps el baner.

Exclusió d'araven a fies o mercat.

Bestiar d'any

Bestiar dins d'un tasteri que no és el seu

60 sous per tasteri

A temps entre el senyor, l'abassador i el baner.

Si es troba el messeguer d'uns parts per al baner.
Any 1635. Si s'apropia que qui deu bestiar castany o un corral pagava l'amo 5 diners.

Bous en ouliva

Bous trobats en zones de conreu

1 sou de dia i el doble de nit

Segons es dia

Bou que entra a gèreres

Bous que entren en zones de gèreres

6 diners de dia i 2 sous de nit

Bous en restol

Bous que entren en restol

Si hi ha ouler (1 sou) i si no
n'hi ha (6 diners).

Any 1657. Es modifica la quantitat: 3 sous de dia i el doble de nit durant tot l'any.

Pastor qui para

El pastor que guardi bestiar de nodriment no gas capar ouler

12 diners

A temps entre l'abassador i el baner.

Tot hom pot ésser abusador.

ANY 1663

Nombre de bestiar al camp

Quantitat de bestiar en un ramat que es permeten tenir

Pot tenir 200 moltons, en loc dels 140 que es podien tenir fins llavors
Any 1675. Modificació. Es poden tenir fins a 400 moltons i un ramat d'ovelles de
180 a la ciutat de Taragona. I a les altres universitats: 250 moltons i 150 ovelles de
cria amb 6 seus anyells.

ANY 1697

Marges entre sembrats

Passar animals per marges entre sembrats

2 sous per bestia

Sembrats i favaes

Bestiar que entra en sembrats o favaes

4 diners per bestia

Feranyes de picolades i guafies

1. Entrar en els camps d'ordi en temps de picolades per a
parar lapos. 2. Entrar en els sembrats amb faves i altres
paranyes per a captar guafies.

1. 5 sous per persona
2. 2 sous per persona

Primer en abquila

Bestia grossa que entra en abquila

2 sous cada vegada

ANY 1655

Cavaladures

Cavaladura que entra en sembrats fins que les garbes o
gavells siguin fora de les brosses o en vinyes del primer
d'agost fins que sigui veremada.

10 sous de dia i el doble de
nit per cavalladura.

Bestiar en sembrats o vinyes

1. Bestiar (bous, vengues i vedells) que entra en sembrats
fins que les garbes o gavells siguin fora de la brossa, o en
vinya o el primer de març fins que sigui veremada.
2. Bestiar (porcs, truges i porcses) que entra en sembrats
fins que les garbes o gavells siguin fora de les brosses o en
vinya del primer de març fins que sigui veremada.

1. 16 sous de dia i el doble
de nit.

A temps entre el senyor, l'abassador i el baner

Any 1675. S'implica la resolució, tenint present que en aquella no es tenia en compte la
pota del dany o tal a favor dels anys de les sarras, de les vinyes o bé dels faves. Per
tant, a més es pagarà a l'amo de la terra.

2. 3 sous de dia i el doble
de nit.

Bestiar de l'ana com de cabres

Bestia de l'ana o cabres que entra en terreny de garrafons,
abimes o figures que tingui fruit i sigui madur, o en
sembrats fins que siguin les garbes o gavells fora i en vinya
del primer de març fins que sigui veremada.

4 diners de dia i el doble de
nit

A temps entre el senyor, l'abassador i el baner

Bestiar en garrafons, abimes,
figures i abimes

Qualsevol porc, truga o porca que entra en terreny de
garrafons, abimes, figures i abimes que tingui fruit i sigui
madur.

3 sous de dia i el doble de
nit

Cagar en vinya

Persones que practiquin la caga del primer de juliol fins que
sigui veremada.

10 sous per cada persona i
que i el doble de nit.

Cagar en tondos

Cagar en cavalladures, tondos, a excepció dels empelts o
tondons.

6 diners

ANY 1477

ORDINACIONS DEL TERRITORI	SANCIÓ	QUANTITAT	FORMA DE REPARTIMENT	CONDICIONS I OBSERVACIONS REALITZADES EN ANYS POSTERIORS
Cireres	Tota persona que gosi collir o menjar cireres que no siguin seves	3 sous	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner	Si es troba el propietari, dues parts per a ell. A més tot hom que tingui vinya ha de plantar 2 cireres, si no pagarà un ban de 5 sous.
Ortiga	Tota persona que gosi prendre hortalisses que no siguin seves	12 diners de dia. 5 sous de nit		No es pot absoldre. Any 1597. Es modifica la quantitat: 5 sous de dia i el doble de nit.
Ametles	Tota persona que prengui ametles	2 sous de dia i el doble de nit. Si portar actual, el doble.	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner	
Spigolar	Cada persona que gosi espigolar olives d'un d'altre	2 sous	Segons es dicti	Any 1635. A més s'afegex grans, garrofes, giana. Sanció augmenta: 20 sous de dia i el doble de nit.
Canyaces	Tota persona que faci canyades que no les desfulli	2 sous	Segons es dicti	
Canyes	Tota persona que talli canyes	Si les enduu ell: 12 sous Amb bèstia: 5 sous de dia i el doble de nit.	Segons es dicti	Si es produeix de nit no es pot absoldre. I tathom pot ésser acusador.
Pins	Tota persona que talli pins verds sense permís del terratinent	2 sous per cada pi tallat	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner	Si el troba el messegger, seran dues parts per al baner. I ho ha de dir abans de 5 dies. Any 1597. Es modifica la quantitat: 5 sous.
Àbes	Tota persona que talli àbers	12 diners o 5 sous	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner	Si el troba el messegger, seran dues parts per al baner. I ho ha de dir abans de 5 dies. Any 1597. Es modifica la quantitat: 5 sous.
Vimens	Tota persona que talli vimens	12 diners	Segons es dicti	No es pot absoldre.
Erms	Persona que clami no bans per erms			
De Fruya	Aquell que mengi o culli fruita que no sigui seva	12 diners	Segons es dicti	Any 1602. S'especifica que aquell qui mengi raïm i figues, pagarà 2 sous. I si porta cistell 5 sous de dia i el doble de nit. Any 1635. A més s'afegex si es carrega més de 2 atuell's o amb cavalcadura de raïm. Llavors la sanció serà 5 sous i el doble si es carrega més de 2 atuell's. I 5 lliures si es carrega amb cavalcadura.
Qui tire garbes	Aquell que tirí garbes o travessi sembrats			
Lenya	Persona que prengui lenya feta	5 sous o 10 sous	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner	Es pot absoldre. Any 1597. Augmenta la quantitat: 10 sous dia i el doble de nit. Any 1635. Fer qualsevol tipus de lenya: 3 lliures de dia i el doble de nit. Fer lenya de botges en càrrega: 10 sous per cada càrrega de dia i el doble de nit. Si es fa amb carro: 20 sous de dia i el doble de nit.
Tallar oliveres	Tallar oliveres per a lenya, per a bigues o per a bèsties	20 sous	Segons es dicti	A més del ban haburà de pagar el dany del senyor. Si el troba el guardà, es repartirà el ban en terços; si el troba el senyor seran dues parts per a ell. Any 1597. Es modifica la quantitat: si es tallen 5 sous i se s'amenquen 10 sous.
Fer herbes	Persona que fa herbes en loc sembrat	12 diners	A terços entre el senyor, l'acusador i el baner	Es pot absoldre. Any 1597. Es modifica la quantitat: 2 sous per persona.
Legums	Tota persona que prengui llegums (sigrons, faves...)	De dia (12 diners), i de nit (5 sous). Amb vaixeli 10 sous de dia i 15 de nit.		Any 1597. Es modifica la quantitat: 2 sous. Any 1635. A més incou l'ulla i la quantitat: 10 sous de dia i el doble de nit.
Carera	Aquell que no faci una dreuera per locs sembrats	12 diners		Si es tracta d'una persona que no ha passat per dreuera es pot absoldre, si es tracta de bestiar no es pot absoldre. Any 1597. Es modifica la quantitat: 2 sous.
Cavar marges	Tota persona que llevi pedres de marges	3 sous	Segons es dicti	Any 1597. Es modifica la quantitat: 5 sous.
Qui pran redotes	Tota persona que prengui redotes d'un altre	5 sous i dia i doble de nit si s'ho emporta amb bèstia; si no, la meitat.	Segons es dicti	

ANY 1477

ORDINACIONS TERRITORIALS	SANCIÓ	QUANTITAT	FORMA DE REPARTIMENT	CONDICIONS I OBSERVACIONS REALITZADES EN ANYS POSTERIORS
Qui pren vaixelar	Tota persona que prengui vaixelar	9 sous	ANY 1597	
ANY 1597 Batre ganxofers	Batre ganxofers o esgarriar los branques per a fer caure la folla	6 sous cada vegada	ANY 1635	
ANY 1635 Aporcar palla, palussos o fums	1. Prendre amb atxa la palla, palussos o fums 2. Prendre amb càrregues palla, palussos o fums	1. 5 sous de dia i doble de nit 2. 50 sous de dia i doble de nit		
Faves o altres grans o llegums	Prendre garbús o javoços	3 lliures de dia i doble de nit		

ANY 1477

ANY 1477

ORDINACIONS DEL TERRITORI	SANCIÓ	QUANTITAT	FORMA DE REPARTIMENT	CONDICIONS I OBSERVACIONS REALITZADES EN ANYS POSTERIORS
Que no gasi dar ban de go de sou	Que ningú faci pagar a un altre ban de sou	10 sous	A terços entre el senyor, l'auxiliar i el baner	
Baner	Tota persona que sigui denunciada per un baner, tindrà 10 dies per fer front al pagament d'un ban.			
Massegues	Les massegues han de donar-se cada dia a els bans al baner	5 sous	A terços entre el senyor, l'auxiliar i el baner	
Mudar nom	Qualsevol persona que gasi fer-se passar per un altre o que	5 sous	A terços entre el senyor, l'auxiliar i el baner	Any 1597. Modificació a més d'anular d'ales el cap d'algo que ha fet una infracció. També es duplicarà el canvi de 5 sous.

Conclusions

Amb les dades recollides en aquest document, hem pogut apreciar que la causa principal que genera les modificacions és originada generalment, per les noves infraccions comeses, o bé per actualització envers les noves necessitats de l'època. Així, cada cop que són convocats els representants de cadascun dels territoris hom valora si convé que d'alguna o d'algunes de les Ordinacions anteriorment acordades sigui treta, rectificada, ampliada o anul·lada alguna cosa específica, o bé si cal redactar-ne de noves. Al llarg dels dos segles a què fan referència aquests documents es produeixen variacions, encara que la base per la qual estava redactada continuava essent la mateixa. Ocorre, tanmateix, que cada cop la legislació era més explícita i puntualitzada.

Per altra banda, apreciem en aquestes Ordinacions que el principal exponent de producció de l'època és —òbviamment, al Camp de Tarragona— l'agricultura i la ramaderia. I, dins l'agricultura, podem destacar els conreus de secà: vinya, oliveres, garrofers, ametllers i sembrats. Per tant, el mòbil sempre era evitar infraccions de tipus agrícola (tales d'arbres, robar o collir productes no propis, etc.) o bé problemes que podien ocasionar els bestiaris (ocupació de terres en guaret, destrucció de collites, bestiar sense guardià, etc.). També cal remarcar algunes ordinacions que fan referència al comportament d'homes i dones dedicats a les tasques del camp (tallar llenya, no voler identificar-se, amagar dades, no anar per les dreceres...).

Hi apareixen tres figures que tenen un paper a destacar en les infraccions i que són els que la majoria de vegades es veuen beneficiats amb el repartiment dels bans o multes per terços:

El senyor o propietari del terreny on té lloc la infracció.

El baner o guardià de la propietat rústica, encarregat d'evitar i castigar amb bans els abusos comesos al camp.

L'acusador, que era aquell qui podia demostrar la infracció que algú havia comès i denunciar-la.

I, també, hi surt moltes vegades la figura del messeguer, que seria una espècie de guardatermes.

Els bans imposats sempre eren subsanats amb moneda (constantment, el tipus de sanció consisteix a pagar amb diners, sous o lliures¹). A més, les sancions imposades varien el seu valor segons el temps de produir-se la infracció; hom distingia, així, dos "espais temporals": el dia i la nit. Normalment, a la nit la quantitat era doblada.

Un dels trets remarcables és que hi havia bans que no podien ser absolts, però d'altres sí, sempre i quan, amb el consentiment de l'arquebisbe de Tarragona, els terratinents afectats rebessin poder i autoritat per a l'absolució.

A les Ordinacions del 1635 es fa un incís en l'assumpte relatiu a la recaptació de les sancions. Les multes eren recaptades pels banyeters de cada universitat i procuradors dels terratinents de Reus. Un cop a l'any es reunien a la Casa de la Ciutat, de Tarragona, i decidien les penes, del que ells diuen "herbes i pastures", davant de l'arquebisbe per a la manera més convenient de distribuir-les. Acord que, en un principi, tingué l'oposició dels procurador i síndics, que eren els que fins llavors recaptaven les penes i les distribuïen de manera convenient, salvant sempre el terç per al senyor. Ara bé, el síndic de la Ciutat de Tarragona i els de les Universitats no van insistir en la protesta i van deixar la decisió a l'arquebisbe.

Ja des de l'any 1635 i amb posterior ratificació l'any 1675, s'imposà la necessitat que a cada universitat hi hagués un guardatermes que pogués cobrar qualsevol multa. La figura

1. Un sou = 12 diners. Una lliura = 20 sous.

del guardatermes sorgia per la necessitat d'evitar que els termes de cada universitat fossin pasturats per bestiar o utilitzats per persones sense cap dret, o bé per evitar que hi poguessin causar cap mal. A l'igual que a la resta de les resolucions, l'arquebisbe donava a la qüestió el seu vist-i-plau. I, a l'any 1675, es significa que les penyores recol·lectades pel guarda havien d'ésser portades a lloc dins del territori destinat pel batlle d'aquests.

Si algú venia una propietat, el dret a comprar-la corresponia, en primer lloc, als terratinents del territori, enfront dels terratinents d'altres territoris.

Al moment de portar a terme la redacció de les Ordinacions, consten com a presents els terratinents, que són els que realment surten afavorits de la implantació d'aquestes Ordinacions, ja que si, per una banda, rebien una part de les multes, per l'altra veien protegida la seva propietat. Juntament amb aquests terratinents són anomenats autoritats i legisladors pròpis de l'època: consellers, còsols, síndics...